

**BRAXATORIS, Martin – KOLLÁROVÁ, Ivona
– RIŠKOVÁ, Lenka – VANEKOVÁ, Olĝa:
PRÍLEŽITOSŤ POÉZIE. MIESTO A VÝZNAM
PRÍLEŽITOSTNEJ POÉZIE BOHUSLAVA
TABLICA, JURAJA PALKOVIČA A PAVLA
JOZEFA ŠAFÁRIKA V DEJINÁCH SLOVENSKEJ
LITERATÚRY. Bratislava: Veda, 2020. 287 s.**

Jan Malura

DOI: <https://doi.org/10.31577/slovlit.2022.69.2.7>

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-7876-2927>

Příležitostná poezie se konstituuje v období humanismu pod vlivem antické tradice. Poté ji silně oživuje klasicismus, někdy též označovaný jako neoklasicismus, jež se v různých zemích projevil v různých časových úsecích. Příležitostná poezie středoevropského humanismu 16. století je spojena hlavně (ale nejen) s protestantským prostředím a souvisí s dobovou kulturní komunikací a sítěmi vztahů v rámci politické, školské a náboženské praxe, stejně jako se sociálními rolmi, podle nichž má vzdělanec plnit svou společenskou povinnost také tím, že skládá příležitostné, zejména oslavné verše (z českého prostředí srovnej monografii Lucie Storchové *Paupertate styloque connecti*, 2011). Mnohé z těchto prvků jsou přítomny ještě i v tvorbě slovenského klasicismu na přelomu 18. a 19. století, jak ukazuje kniha *Příležitostná poezie. Miesto a význam príležitostnej poezie Bohuslava Tablica, Juraja Palkoviča a Pavla Jozefa Šafárika v dejinách slovenskej literatúry*. Monografie kromě úvodu a závěru Lenky Riškové obsahuje kapitoly Ivony Kollárové, Martina Braxatorise, Olĝy Vanekové

a L. Riškové a rovněž osmdesátistránkový výbor z příležitostné poezie jmenovaných básníků. Autorský tým z řad badatelek a badatelé SAV akceptuje fakt, že příležitostná poezie se pohybuje v jistých sociálních rámcích, ale zároveň klade důraz na její estetickou složku a poetologické principy. *Příležitostná poezie* tak lze chápat jako obhajobu fenoménu, který byl moderní literární historii vesměs přehlížen.

Vstupní stať I. Kollárové užitečně nahlíží na daný fenomén z hlediska knižní kultury. Vychází z faktu, že v druhé polovině 18. století dochází k rozvoji knižního obchodu, uvádí přehled tiskáren, které se příležitostným tiskům věnovaly, zmiňuje vícejazyčnost, rukopisnou tvorbu i události, jež tato tvorba běžně reflektovala. Pozoruhodné jsou poznámky o cenzuře s konkrétními příklady. Postrádat na úvod naopak můžeme přehled hlavních žánrů, protože žánrový aspekt se pro danou oblast jeví jako klíčový. Jde o specifické útvary, jež přímo navazují na literární tradici humanismu, jak je to později v knize zmiňováno. V rámci jednotlivých analytických kapitol se s žánrovými

kategoriemi, jako jsou epicedium, epithalamium či óda, mnohokrát setkáváme, ale čtenář by uvítal jejich vstupní charakteristiku. I. Kollárová, vedená právě hlediskem knižní kultury, hovoří zároveň o takzvaných příležitostných tiscích. Bylo by vhodné, domnívám se, rozlišovat příležitostný tisk a příležitostnou poezii. V podobě příležitostného, to jest drobného tisku menšího formátu (letáku) se mohly vydávat projevy nejrůznějších žánrů (modlitba, píseň, kázání, zpravodajská relace a jiné) s možnou vazbou na konkrétní společenskou událost. Příležitostná poezie se naopak mohla objevovat také jinde než v podobě drobných, letákových tisků, a to na půdě básnických almanachů, novin, kalendářů, popřípadě v paratextech jiných literárních děl. V této souvislosti se také nabízí otázka – jaký je vztah mezi kramářskou (jarmareční) písní a příležitostnými tisky, popřípadě příležitostnou poezií? V úvodu monografie uvádí L. Rišková, že příležitostné tisky byly oblíbenou četbou na venkově (strana 9). Tím asi nemá na mysli náročné, klasicizující texty, které jsou především tématem recenzované publikace, ale tisky, jež lze řadit právě k jarmareční (kramářské) produkci. Kramářské písně totiž nepřinášejí jen senzační zpravodajství o vraždách či zázracích, ale jejich prostřednictvím se tisknou písně o významných dobových událostech, válkách, náboženských a světských slavnostech. Kramářské skladby mohly tedy mít s příležitostnou poezií podobná témata a funkce a měly často i stejného tiskaře. Skalický Škarnicl, v monografii uváděný mezi tiskaři příležitostné poezie, má v českém prostředí pověst zejména úspěšného vydavatele populární, jarmareční literatury (kramářské písně, knížky lidového čtení). Odlišnosti mezi těmito fenomény, to jest příležitostnou poezií a jarmareční produkcí, lze pak hledat v oblasti literárních žánrů a stylistiky, i když právě tyto aspekty by si zasloužily širší diskusi.

Texty, o nichž pojednává recenzovaná monografie, jsou v mnohém specifické, žánrově nevyhraněné. Palkovičova rozsáhlá óda na lorda Exmoutha byla v roce 1816 otištěna v novi-

nách, je nasycena historickými fakty a přebírá, jak upozorňuje M. Braxatoris, všechny funkce běžného zpravodajství (strana 58); zároveň ji nelze upřít vyšší literární ambice. M. Braxatoris rozebírá také Palkovičovu poezii tištěnou v dobových kalendářích, to znamená tvorbu směřující k široké čtenářské obci, což nás opět vrací do blízkosti fenoménu jarmareční písně. Prolínání odlišných žánrových modelů a literárních tendencí ukazuje dobře též Tablicova skladba o *Zuzaně babylónské*. Některé básně tematizují válečné události, uvádějí smyslově názorné, živé deskripce bitev (Palkovičova óda na lorda Exmoutha, *Junina oběť* B. Tablice) a daly by se tak interpretovat v rámci poetologické diskuze o adekvátních popisech válečných scén, jež se vedla mezi spisovateli a teoretiky raného novověku. K dalším rysům, běžným už v literatuře humanismu a baroka, patří chronostichy, topos místa líbezného (locus amoenus) a celkově silné propojení poezie s dobovým společenským životem. Mnohé texty zároveň mají neoklasicistní charakter, tvořivě rozvíjejí zavedené modely, jak na to upozorňuje například M. Braxatoris v souvislosti s aktualizací schématu epicedia u J. Palkoviče. Palkovič se jeví jako básník vyšších klasicistních ambicí, ale zároveň se v knize představují, jak jsme už naznačili, jiné polohy jeho tvorby. Tento aspekt se jeví jako velmi typický, *Příležitost poezie* dobře dokládá prolínání směrů a tendencí v slovenském prostředí první třetiny 19. století. Z tohoto hlediska je ovšem poněkud překvapivé, že metodologicky a koncepčně monografie nevyužívá výzkumů Dalibora Turečka a jeho týmu, které pohlízejí na literaturu 19. století jako na prostor synoptického prolínání diskurzů. Přitom autory nelze podezírat, že by tyto práce neznali: L. Rišková, hlavní editorka knihy, přispěla právě do monografie o klasicismu (srovnej Dalibor Tureček – Peter Zajac a kolektiv, 2017. *Český a slovenský literární klasicismus. Synopticko-pulzační model kulturního jevu*).

Když čte *Příležitost poezie* bohemista, jistě si povšimne shod a rozdílů v rámci česko-slovenského kontextu. Zdá se, že ve slovenském

182 prostředí se silněji prosazují některé typické projevy klasicismu, jichž naopak není mnoho v českém prostředí. Týká se to zejména poezie vycházející z dědictví antikizujícího humanismu, jak ji reprezentuje zejména žánr epicedia. Zde je možné vzpomenout pozoruhodnou pohřební báseň českého (neo)klasicisty Františka Palackého *Na smrt Petra Baloga*, příznačně spjatou s uherským prostředím. Specifikou oblastí, v českých zemích rovněž ojedinele zastoupenou, je tehdejší básnická tvorba v latině, kterou monografie zdařile představuje prostřednictvím Šafárikovy ódy, stylizované spatosem a působivými rétorickými figurami. Je však možné, že můj pohled na česko-slovenské rozdíly na poli klasicizující příležitostné poezie je dán pouze dosavadním malým zájmem českých literárních historiků o tuto oblast. Celkový obraz se může brzy změnit vzhledem k aktuálním badatelským aktivitám Andrei Vítové, zaměřeným na gratulační a oslavné básně české poezie první poloviny 19. století.

Posuzovaná monografie někdy zbytečně podrobně tlumočí obsah básní vzhledem k tomu, že v sobě zahrnuje edici většiny rozebíraných textů. Mezi analytickými postřehy jsou cenné například poznámky ke kompoziční výstavbě (M. Braxatoris například trefně rozebírá jednotlivé části Palkovičova epicedia podle dobové rétorické teorie), v některých pasážích však chybí důkladnější versologické poznámky. U Tablicovy básně *Radostné jubileum* je zmíněno, že autor použil „metrickú organizáciu náročného a pre domáci jazyk neprirodzeného časomerného hexametru – pričom treba podotknúť, že ju zvládol dokonale“ (strana 152). Vzhledem k tomu, že jde o text zpřístupněný také v doprovodné edici, uživatel knihy by tu i kvůli svému čtenářskému uchopení potřeboval stručné poučení, v čem spočívá ona dokonalost Tablicovy časoměrné formy.

Připojená edice je v každém případě velmi užitečnou součástí celého svazku. Snaží se texty zprostředkovat ve značně autentické podobě. Zachová tak nejen původní grafické členění strof, ale i originální, v básnických textech neobvyklé poznámky pod čarou, poněkud

nadbytečně a rušivě působí snaha uchovat i velikostní poměry písma z originálních tisků (v tomto případě jde pouze o tiskařské konvence). V edici se dosti obtížně orientuje, protože u textů nejsou vyznačena jména autorů. Ediční poznámka přibližuje transkripční pravidla, ale postrádáme alespoň stručnou charakteristiku jazyka publikovaných básní (do jaké míry jde o slovakizovanou češtinu aneb jestli a jak se liší jazyková situace jednotlivých autorů); ta totiž přímo souvisí s volbou konkrétních edičních pravidel. Vysvětlivky k textům působí dosti nevyváženě, někdy se hned dvakrát za sebou komentuje stejný jev („panónských“ a „Panonie“, strany 178, 179), jiná kategorie zůstává bez povšimnutí („Sion“ ve *Dvou zpěvech*, strany 196, 197). Narážky na napoleonské války a antickou mytologii v Šafárikově ódě nejsou v edici vysvětlovány vůbec.

Jedním z klíčových záměrů monografie je ukázat, že příležitostná poezie má své estetické hodnoty. Místy čteme dokonce přímočarou obhajobu této tvorby, když se například o Tablicově *Zuzaně babylónské* hovoří jako o uměleckém skvostu (strana 126). Tyto výroky lze považovat za poněkud nadnesené. To však nic nemění na skutečnosti, že kniha *Příležitost poezie* je cenným příspěvkem k poznání pozoruhodné, ale dosud podceňované oblasti literárního a kulturního života na přelomu starší a novodobé epochy.

Prof. Mgr. Jan Malura, Ph.D.
Katedra české literatury
a literární vědy
Filozofická fakulta Ostravské
univerzity
Reální 5
701 03 Ostrava
Česká republika
E-mail: jan.malura@osu.cz